Міністерство освіти і науки України
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
Історичний факультет
Кафедра джерелознавства та спеціальних
історичних дисциплін

ДРАГОМАНІВСЬКІ ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

Збірник наукових праць молодих істориків

2025,
Випуск 10(14)

УДК 94(477)(066)
Д72

Рекомендовано до друку Вченою Радою історичного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (протокол № 8 від 20 березня 2025 р.)

Редакційна колегія:
Вєтров І. Г. – кандидат історичних наук, професор;
Даниленко С. В. – кандидат історичних наук, доцент;
Журба М. А. – доктор історичних наук, професор;
Мелещенко Т. В., кандидат історичних наук, професор;
Перепелюк О. М. – доктор філософії (історія та археологія), доцент;
Потильчак О. В. – доктор історичних наук, (відповідальний редактор і упорядник);
Руденко Н. В. – кандидат історичних наук, доцент;
Подобєд О. А.– доктор історичних наук, доцент.

Рецензенти:
О. П. Реєнт – доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України;
О. О. Салата – доктор історичних наук професорка;

Д72 Драгоманівські історичні студії: зб. наук. праць молодих істориків / відп. ред. і упор. О. В. Потильчак: кафедра джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін; історичний ф-т; УДУ імені Михайла Драгоманова. Київ: Видавництво УДУ імені Михайла Драгоманова, 2025. Вип. 10(14). 374 с. Електронне видання.

У збірнику публікуються матеріали пленарного та секційних засідань XIV Всеукраїнських драгоманівських читань молодих істориків «Україна в європейській та світовій історії: сучасний науковий і освітній дискурс», що відбулася в УДУ імені Михайла Драгоманова 21 березня 2025 р.

У доповідях та повідомленнях учасників конференції висвітлюються як порівняно вивчені так і малодосліджені проблеми вітчизняної та світової історії, порушуються актуальні й контраверсійні питання, що стали предметом наукової та суспільної дискусії в Україні. Матеріали збірника мають на меті популяризацію наукових історичних досліджень, розширення їх джерельної бази, проблематики, поглиблення аналізу історичних явищ і процесів, олюднення історії.

УДК 94(477)(066)

© Драгоманівські історичні студії, 2025
© Видавництво Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, 2025

Розділ 6

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ ТА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

УДК 373.5.091.33:94(477)]:398

Ніна ЗАГРЕБЕЛЬНА Юлія ГРИНЕВИЧ
(м. Київ)

Методика використання матеріалів фольклору на уроках історії України

Анотація. У статті розглянуто методику використання фольклорних матеріалів на уроках історії України. Акцентовано увагу на використанні фольклору як засобу навчання, що дозволяє інтегрувати історичний матеріал з емоційно забарвленим, наочним і доступним для здобувачів освіти контекстом. Він є не тільки елементом шкільної програми, а й потужним інструментом формування національної свідомості, сприяє розвитку критичного мислення та здатності аналізувати історичні процеси.

Ключові слова: фольклор, народні пісні, думи, балади, казки, легенди, обрядові традиції, методика, методичні прийоми.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освіти в Україні, особливо в умовах глобалізації та інтернаціоналізації, питання збереження та популяризації національних традицій стає надзвичайно актуальним. Вивчення фольклору в контексті історії України має неабияке значення для формування національної ідентичності здобувачів освіти, розвитку їхньої соціокультурної компетентності та здатності до глибокого розуміння власної історії. Фольклор дає можливість не лише ознайомитися з різноманіттям народних уявлень і світоглядів, а й допомагає здобувачам освіти краще зрозуміти важливі історичні події, особливості життя та боротьбу українського народу за свою незалежність.

Історіографія проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі дослідження були використані праці: О. Бараненко (Бараненко, 2021), О. Василенко (Василенко, 2020), С. Глущенко (Глущенко, 2022), В. Довженко (Довженко, 2024), Л. Ковальчук (Ковальчук, 2020), І. Кравченко (Кравченко, 2021), М. Литвинова (Литвинова, 2023), П. Петров (Петров, 2021), Т. Сидоренко (Сидоренко, 2024), Л. Стрюк, М. Стрюк (Стрюк, 1994), А. Фурдичко (Фурдичко, 2017), І. Шередько (Шередько, 2019), Ф. Яловий (Яловий, 1994).

Метою дослідження є визначення ролі та ефективності використання фольклору при вивченні історії України в сучасних закладах освіти та розкриття методики його інтеграції в освітній процес.

Виклад основного матеріалу. Використання фольклору на уроках історії є важливим чинником для покращення засвоєння матеріалу, створення глибшого розуміння історичних подій та процесів, а також розвитку критичного мислення здобувачів освіти. Оскільки фольклор втілює в собі культурні, соціальні та моральні аспекти життя українців, його використання на уроках історії може значно урізноманітнити освітній процес. Застосування фольклорних матеріалів на уроках дозволяє активізувати освітню діяльність, забезпечити емоційне занурення в теми та підвищити мотивацію здобувачів освіти до навчання (Василенко, 2020: 62).

Народні пісні є важливим джерелом історичних знань, оскільки вони відображають події, що мали значення для певного періоду часу. Наприклад, козацькі пісні допомагають зрозуміти патріотичний дух того часу, боротьбу за незалежність, героїзм козацтва, його уявлення про свободу і справедливість (Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України, 2015). Ось кілька рекомендацій для використання пісень на уроках історії України. *Підбір пісень до теми уроку*. Вчителю слід ретельно підбирати пісні, що відповідають конкретним історичним етапам або подіям. Наприклад, для уроків, присвячених козацькій добі, можна використовувати пісні «Їхав козак за Дунай», «Засвіт встали козаченьки», «Ой на горі та й женці жнуть», «Із-за гори, із-за кручі», «Гей, літа орел», «Чорна рілля ізорана», «Ой хмелю ж мій хмелю», «Ох і не стелися, хрещатий барвінку», «Їхав, їхав козак містом», «Ой Морозе, Морозенку» або «Гей, соколи!» для обговорення теми боротьби за незалежність (Загребельна, Яретик, 2020: 99). *Аналіз змісту пісень.* Важливо не лише прослухати пісню, але й розібрати її зміст, звертаючи увагу на історичні, соціальні та емоційні аспекти. Вчитель може ставити здобувачам освіти запитання, що дозволяють оцінити, як суспільство сприймало певні події та як вони були виражені в художній формі.

Одним із методичних прийомів використання народних пісень є *застосування методів активного слухання.* Пісня має бути частиною активної діяльності здобувачів освіти. Після прослуховування пісні доцільно провести обговорення, рольову гру або написання короткої рефлексії про почуте.

Серед світової епічної культури почесне місце займають українські думи як глибоко оригінальні музично-поетичні твори високого ідейного звучання (Стрюк, Стрюк, Яловий, 1994: 149). Думи – це епічні твори, які розповідають про героїчні подвиги, боротьбу за свободу і національні цінності. Вони можуть бути використані для вивчення козацької епохи та національно-визвольних рухів в Україні. Для ефективного використання історичних дум на уроках історії України пропонуються такі *методичні прийоми:* вибір дум, що розповідають про історичні події: Дуже важливо вибирати думи, що безпосередньо стосуються певних історичних подій або героїв, наприклад, дума «Про козака Голоту» або «Про Івана Богуна», «Дума про Байду», «Невольницький плач», «Самійло Кішка», «Дума про Марусю Богуславку», «Буря на Чорному морі», «Перемога Корсунська», «Козацьке життя» тощо (Стрюк, Стрюк, Яловий, 1994: 151); *інтерпретація символіки:* дуже часто думи містять символи, які можуть бути непрямими.

Вчитель повинен звертати увагу здобувачів освіти на ці символи та пояснювати, як вони допомагають розуміти події через народну свідомість; *обговорення морально-етичних і соціальних питань:* дуже важливо звернути увагу на норми, які містяться в думах. Учитель може організувати *дискусію* про етичні аспекти, закладені в текстах, наприклад, про патріотизм, жертовність, відвагу (Василенко, 2020: 63).

Казки є важливим джерелом для розуміння соціальних, побутових і моральних норм, що існували в певні епохи. Вони дають можливість проникнути в уявлення людей про світ, описують звичаї, традиції та вірування. Для *використання казок на уроках історії* в 5-7-х класах педагогам варто звертати увагу на такі рекомендації: підбір казок, *які відображають соціальні відносини:* для уроків, присвячених Київській Русі: «Кирило Кожум'яка» (Малкович, 2008: 25), «Ілля Муромець» (Малкович, 2008: 143); періоду козаччини, а також *казки на соціально-побутові теми:* «Розум і Щастя» (Малкович, 2008: 64), «Козак Мамарига» (Малкович, 2008: 134), «Змій» (Малкович, 2008: 100), наприклад, можна використати казки, що описують соціальні структури, висвітлюють ідею справедливості, рівності, елементи релігійних уявлень того часу; *інтерпретація символіки казок:* казки часто використовують символи для вираження моральних ідей. Учитель може запропонувати здобувачам освіти інтерпретувати ці символи, що дозволить краще зрозуміти світогляд людей епохи Середньовіччя; порівняння казок з реальними історичними подіями: у процесі вивчення історії Київської Русі або інших періодів учитель може порівняти сюжет казок з реальними історичними фактами, що дозволяє здобувачам освіти побачити, як народна творчість відображала соціальну реальність (Кравченко, 2021: 32).

Морально-етичні настанови, які містяться в народних казках, можуть бути використані для обговорення етичних аспектів історії, соціальних норм і цінностей того часу. Наприклад, казки можуть відображати ідеї про боротьбу добра зі злом, перемогу добра, справедливі та благородні вчинки, працелюбність тощо; *обговорення морально-етичних настанов казок:* педагог може запропонувати здобувачам освіти обговорити моральні аспекти казок, ставлячи запитання про те, що було «добре» або «погано» в поведінці персонажів, які уроки можна винести з цієї історії для сучасного суспільства; *порівняння з історичними подіями:* після обговорення казок можна провести паралелі з реальними історичними подіями, що дозволяє здобувачам освіти побачити, як народ через казки формулював своє ставлення до соціальних проблем та історичних процесів.

При використанні фольклорних матеріалів на уроках історії України доцільно застосувати такі *інтерактивні технології:*

а) рольова гра. Одним із ефективних методів використання фольклору на уроках історії є рольова гра, яка дозволяє здобувачам освіти зануритися в атмосферу історичних подій через призму народної творчості. Наприклад, здобувачі освіти можуть розігрувати сцени з народних пісень або дум, відтворюючи характерні елементи козацької доби або національно-визвольних змагань;

б) творчі проєкти. Вчителі можуть запропонувати здобувачам освіти створити творчі проєкти, де вони мають можливість дослідити певний історичний період через фольклор. Наприклад, проєкт на тему «Фольклор та боротьба за незалежність України» може містити дослідження народних пісень, балад та казок, створення постерів або мультимедійних презентацій, що відображають емоційне і соціальне значення цих творів;

в) однією з інтерактивних технологій є обговорення та дебати. Організація обговорень і дебатів на основі фольклорних текстів дає змогу здобувачам освіти більш глибоко вникнути в історичний контекст та обговорити різні точки зору. Дебати можуть стосуватися тем, пов'язаних із соціальними та моральними питаннями, що піднімаються в народних піснях та казках (Кравченко, 2021: 33).

Висновки. Отже, інтеграція фольклору в уроки історії України дозволяє створити більш емоційно насичену атмосферу на уроках, сприяє розвитку критичного мислення та соціокультурної компетентності здобувачів освіти. Використання пісень, дум, казок і балад дозволяє краще розуміти не лише історичні факти, а й глибші емоційні та моральні аспекти минулого. Важливість фольклору як освітнього ресурсу, а також його інтеграція в освітній процес сучасних навчальних закладів є потужним засобом не лише для збереження культурної спадщини, а й для підвищення рівня національної свідомості здобувачів освітив, їхньої здатності розуміти й цінувати історичні події, осмислювати культурні традиції і передавати їх майбутнім поколінням.

Список використаних джерел та літератури

1. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України, 2015. Міністерство освіти і науки України. Наказ № 641. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text

2. Василенко О. М., 2020. Методика викладання фольклору на уроках української літератури в старших класах. Харків: Мова і література в школах України, № 4 (60), 58-64.

3. Загребельна Н. І., Яретик М. М., 2020. Українська пісня – духовне надбання народу. International scientific and practical conference «Cultural studies and art criticism: things in common and development prospects»: conference proceedings. Venice: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 97-100.

4. Кравченко І. В., 2021. Застосування народних традицій в освітньому процесі. Київ: Український педагогічний журнал, № 6 (10), 30-36.

5. Малкович І. А., 2008. Сто казок. Том 1. (7-ме видання). Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 25-143.

6. Стрюк Л. Б., Стрюк М. І., Яловий Ф. З., 1994. Пісенна етнологія України. Навчальний посібник з народознавства. Київ, 149-151.